

Obchodování s lidmi z pohledu mezinárodního práva a jeho implementace do českého právního řádu

Karolína Linhartová

Abstrakt:

Příspěvek se soustředí především na mezinárodněprávní úpravu potírání obchodování s lidmi. Poskytuje také přehled relevantních dokumentů a definic v dané oblasti. Následně se článek zabývá implementací mezinárodních dokumentů do českého práva a závěrem uvádí některá doporučení pro českou legislativu a praxi.

Mezinárodní právo na poli OSN

Úsilí mezinárodního práva bojovat proti obchodování s lidmi se datuje od začátku dvacátého století.¹ Zásadní dokumenty se zaměřily na boj proti zneužívání lidí a především proti donucování žen k prostituci.² Dalším formám obchodování s lidmi se pozornost věnuje až v poslední době. K obchodu s lidmi se úzce vztahují i některé lidskoprávní instrumenty OSN³ a Mezinárodní organizace práce.⁴

Palermský protokol

Asi nejvýznamnějším právním instrumentem dané oblasti je *Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi* z roku 2000 (tzv. Palermský protokol), který doplňuje *Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu*. Tento

¹ Mezinárodní ujednání o potírání obchodu s bílými otroky (1904), Mezinárodní úmluva o potírání obchodu se ženami a dětmi (1921), Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s dospělými ženami (1933), Úmluva OSN o potlačování obchodu s lidmi a využívání prostituce druhých osob (1949)

² OHCHR, *Trafficking in people: the human rights dimension*, in: P. Williams, D. Vlassis (eds.), *Combating transnational crime: concepts, activities, responses*, London 2001, 243.

³ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (čl. 6), Úmluva o právech dítěte (čl. 35) a její Protokol týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, Mezinárodní úmluva na ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin, Všeobecná deklarace lidských práv (čl. 3: právo na život, svobodu a osobní bezpečnost, čl. 4: zákaz otroctví a nevolnictví) a s ní související Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o právech občanských a politických.

⁴ Úmluva č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce

protokol ratifikovalo již téměř sto států a jeho prostřednictvím se podařilo výrazně zvýšit povědomí o palčivosti problému obchodu s lidmi.

Pokud jde o definování obchodu s lidmi, většina z definic se v minulosti zaměřila především na fenomén prostituce. V současnosti ovšem stále více právních úprav hranice prostituce překračuje.⁵ Palermský protokol stanovil v článku 3(a) první mezinárodně uznanou definici obchodování s lidmi:

Obchodováním s lidmi se rozumí najímání, doprava, transfery, ukrytování nebo přijímání osob pod hrozbou nebo za použití síly nebo jiných forem nátlaku, únosem, lstí, podvodem, zneužitím pravomoci nebo situace bezbrannosti nebo za použití poskytnutí nebo získání peněz nebo prospěchu k získání souhlasu pro ovládání osoby jinou osobou, za účelem vykořisťování. Vykořisťování zahrnuje minimálně vykořisťování prostitucí jiných nebo jinými formami sexuálního vykořisťování, nucenou práci nebo službami, otroctvím nebo praktikami podobnými otroctví, nevolnictví nebo odstraňování orgánů.

Ačkoli shoda na obecné definici je úspěchem, má tato definice jisté limity: (1) Definice nebere dostatečně v úvahu specifické způsoby obchodu s lidmi v různých částech světa. Obchodování s lidmi je sice často zločin mezinárodní, může však být i interní – v rámci jednoho státu.⁶ (2) Palermský protokol rovněž dostatečně nevysvětluje význam některých pojmů, které používá, jako jsou ‚nátlak‘, ‚vykořisťování‘ a ‚nevolnictví‘, čímž vznikají mnohé nejasnosti. (3) Obchodování s lidmi samo o sobě nevyžaduje pohyb osob, člověk může být vykořisťován i ve svém vlastním domě.

Palermský protokol především doplňuje Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Jeho cílem je zejména prevence obchodu s lidmi a postih pachatelů, pamatuje však také na ochranu obětí a zajištění lidských práv.⁷ Mnozí lidskoprávní aktivisté ho však kritizují za to, že klade větší důraz na potlačení kriminality v oblasti obchodu s lidmi než na ochranu obětí.

Dále Protokol neobsahuje žádnou garanci práv obchodovaných osob v samotných zemích původu, jejich ochrana je ponechána pouze na rozhodnutí cílového státu.⁸ Dalším problémem je, že protokol nepovažuje ochranu obětí za povinnost a užívá velmi neurčité výrazy jako: ‚[státy] by měly usilovat o‘ či ‚v příslušných případech by měly zvážit‘. Tato vágní vyjádření lze ospravedlnit tím, že se tvůrci Palermského protokolu obávali, že by jejich upřesněním

⁵ UNICEF, *Trafficking in Human Beings, Especially Women and Children, in Africa*, UNICEF Innocenti Insight, 2003, 28.

⁶ Obchodování s lidmi v rámci národních hranic se objevuje téměř v každém státě. V některých zemích je však zcela běžné, například v Indii, Kambodže, Thajsku, na Srí Lance nebo ve většině případů obchodování s lidmi v Africe.

⁷ P. Šturma, J. Nováková, V. Bílková, *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*, C.H. Beck, Praha 2003, 96.

⁸ A. Zalewski, *Migrants for sale: the international failure to address contemporary human trafficking*, Suffolk Transnational Law Review 2005, 131.

mohli odradit některé státy od podpisu. Závazná ustanovení by totiž znamenala větší odpovědnost a vyšší náklady, a to zejména pro rozvojové země.⁹

Dalším problémem je, že oběti obchodu s lidmi nejsou výslovně chráněny před tresty za činnosti, k nimž jsou nuceny.¹⁰ Protokol také obchodovaným osobám neposkytuje dostatečnou ochranu před okamžitým vyhoštěním z území státu.¹¹ Důvodem pro nedostatek takovéto ochrany jsou obavy, že by se obchod s lidmi mohl stát prostředkem nelegální migrace.¹² Protokol také neobsahuje žádné normy vztahující se k období po repatriaci, což znamená, že oběti mohou být vráceny zpět do stejných podmínek, kde čelí riziku, že budou obchodovány znovu.

Podle článku 4 Palermského protokolu musí obchodování s lidmi provádět skupina organizovaného zločinu.¹³ Za zneužíváním lidské práce však velmi často stojí dodržování tradičních zvyků nebo se na něm podílí rodiny obětí.¹⁴

Lze však usuzovat, že Protokol je navzdory všem svým omezením schopen dostatečně efektivně bojovat proti obchodu s lidmi, ale jen pod podmínkou, že státy samy přijmou dostatečná opatření k ochraně obětí. To znamená, že ochrana obětí v Protokolu dostatečně obsažena není, ale že jí mohou státy samy poskytnout nad jeho rámec.

Další dokumenty a instituce

Vedle Palermského protokolu jsou v potírání obchodu s lidmi rovněž velmi významné *Doporučené zásady a pokyny k lidským právům a obchodování s lidmi* vydané v roce 2002 Vysokým komisařem OSN pro lidská práva. Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva¹⁵ zmiňuje některé další instituce použitelné v boji proti obchodování s lidmi. Jsou jimi například: Pracovní skupina pro současné formy otroctví, Dobrovolný fond pro současné formy otroctví, Zvláštní zpravodaj pro prodej dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, Zvláštní zpravodaj pro násilí proti ženám a Výbor pro práva dítěte.

⁹ K. E. Hyland, *The Impact of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children*, Human Rights Brief, 2001, 37.

Možné řešení finančního hlediska představuje Itálie, která ročně vydá OSN 25% majetku zabaveného na svém území, a tím pomáhá jiným členským státům s menšími prostředky v jejich boji proti obchodu s lidmi; Viz. L. G. Potts, *Global Trafficking in Human Beings: Assessing the Success of the UN Protocol to Prevent Trafficking in Persons*, George Washington International Law Review, 2003, 241.

¹⁰ K. E. Hyland, 2001, *op. cit.*, 37.

¹¹ A. Gallagher, *Trafficking, Smuggling, and Human Rights: Tricks and Treaties*, Forced Migration Review, 2002, 27.

¹² L. G. Potts, 2003, *op. cit.*, 235.

¹³ S. Scarpa, *Universalism and regionalism: The synergy to fight against trafficking in human beings*, Human Rights Law Review, Special Issue Spring 2004, 7.

¹⁴ Otázkou pak také zůstává, zda by členové rodin obětí měli být trestáni za účast v procesu obchodování s lidmi. Podle pracovníků nevládní organizace v Bangladéši by trestání být neměli. V kontextu extrémní chudoby a nedostatku informací příbuzní často dají své děti do rukou překupníků v domnění, že jim zajistí lepší život.

Seminář Amnesty International, *Trafficking in women and children*, Bergen, Norsko, 29.3.2006

¹⁵ OHCHR, 2001, *op. cit.*, 248.

V roce 2004 byl Komisi pro lidská práva jmenován Zvláštní zpravodaj OSN pro oblast obchodu s lidmi, zvláště se ženami a dětmi.¹⁶ Ten převzal specifickou agendu týkající se obchodu s lidmi, která byla dříve rozdělena mezi zvláštní zpravodaje uvedené výše. Podle některých právních teoretiků by funkce Zvláštního zpravodaje mohla mít spíš negativní důsledky, a to z toho důvodu, že v případě některých států, které se fakticky boje proti obchodu s lidmi neúčastní, by mohlo pozvání a formální spolupráce se Zvláštním zpravodajem OSN nahradit snahu opravdovou.¹⁷ Stejně tak zprávy jednotlivých států nemusí být vždy pravdivé a mohou pak v mezinárodním společenství vyvolat klamný dojem.

Jak již bylo zmíněno, velký problém představuje to, že úřady nedokáží rozpoznat oběti. Boj s organizovaným zločinem bývá často zakončen vyhoštěním ilegálních přistěhovalců či dívek pracujících v nočních klubech. To jsou ale většinou pouhé oběti, kterým by měla být poskytnuta náležitá ochrana spíše než trest. Jejich vykořisťovatelé však ve většině případů spravedlnosti uniknou. Policisté a vyšetřovatelé často nevědí, jak s definicí obětí obchodování s lidmi pracovat, a proces identifikace obětí zůstává problematický. Palerský protokol k tomuto účelu sice doporučuje školení úředníků, podle některých je však třeba stanovit jasné standardy a postupy k převedení definice OSN na definici konkrétní a proveditelnou.¹⁸

Zároveň je velmi důležité, aby potrestání překupníků bylo úměrné porušování lidských práv. Tresty by měly být tak přísné, aby dokázaly překupníky odradit. Přísné tresty Palerský protokol podporuje, je jen otázkou, jak se s tím vyrovnají jednotlivé státy.

Implementace mezinárodního a regionálního práva do národních právních řádů

Ustanovením mezinárodních norem však boj proti obchodování s lidmi zdaleka nekončí. Normy musí být prosazeny v národních legislativách jednotlivých států. Je třeba odstranit nesrovnalosti v definicích mezi jednotlivými právními řády a zároveň zachovat specifičnost a přiměřenost národní legislativy dané země. V mnoha zemích rovněž vznikají národní plány,¹⁹ které by měly být implementovány do jednotlivých právních řádů.²⁰

Postupy uplatňované v národním a mezinárodním boji proti obchodu s lidmi by také měly být pravidelně aktualizovány, protože překupníci nacházejí vždy nové způsoby, jak obchod provádět. Někteří autoři doporučují i ustanovení centrálních instrumentů, které by nepřetržitě pohyb obchodu s lidmi monitorovaly.²¹ Definice obchodování s lidmi v Palerském

¹⁶ V současné době je Zvláštním zpravodajem paní Sigma Huda z Bangladéše.

¹⁷ Michael O'Flaherty, *Seminář Trafficking and Human Rights*, International Human Rights Law II., University of Nottingham, 15.2. 2006

¹⁸ OBSE, *Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe*, 2005, 65. Dostupné na: http://www.osce.org/publications/odihr/2005/04/13771_215_en.pdf

¹⁹ Jako v případě Kanady: Human Trafficking - Reference Guide for Canadian Law Enforcement, op. cit.; nebo v České republice: Národní strategie boje proti obchodování s lidmi pro období let 2005 - 2007

²⁰ Jako například v Itálii: Zákon č. 269 z roku 1998 „Normy proti zneužívání prostituce, pornografie a sexuálního turismu jako nové formy otroctví k poškozování mladých lidí.“ L. Pomodoro, *Trafficking and sexual exploitation of women and children*, in P. Williams, D. Vlassis (eds.), *Combating transnational crime: concepts, activities, responses*, London 2001, 242.

²¹ L. Pomodoro, 2001, op. cit., 241.

protokolu je významná především z hlediska kriminalizace překupníků. Podle ní by různé státy měly trestné činy kvalifikovat stejně. To je nezbytné právě pro efektivní přeshraniční spolupráci.

Právní rámec obchodování s lidmi v České republice

Česká republika je současně zemí původu obětí obchodování s lidmi, státem tranzitním i cílovým. Oběti vykořisťované v České republice přicházejí zejména ze zemí bývalého Sovětského svazu (Ukrajina, Rusko, Moldavsko, Kyrgyzstán, atd.) a některých dalších, především rozvojových států (například Vietnam).²² Hlavními cílovými zeměmi, především pokud mluvíme o obchodu s českými ženami, jsou státy Evropské unie (především Německo a Rakousko, dále Itálie, Francie, Španělsko, Nizozemsko, Švýcarsko a Belgie),²³ ale také USA, Izrael, Saudská Arábie či Makao.²⁴

Z hlediska legislativy se situace u nás v poslední době výrazně zlepšila, avšak stejně jako v jiných státech se potlačování obchodování s lidmi ještě stále příliš zaměřuje na trestní aspekt, čili na potrestání pachatelů. Obchodu s lidmi se u nás týká především trestní zákon.

Co se mezinárodních dokumentů týče, Česká republika podepsala Palermský protokol v prosinci 2002, ještě stále jej však neratifikovala. Také dosud nepodepsala Úmluvu Rady Evropy proti obchodu s lidskými bytostmi.

Dosavadní česká trestněprávní úprava obchodování s lidmi se převážně zaměřovala na obchod se ženami, případně pak na obchodování lidí za účelem sexuálního vykořisťování. To však neodpovídá daleko širší definici Palermského protokolu, z nějž také mimo jiné vychází již zmiňované Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie z roku 2002. Proto v souvislosti se vstupem České republiky do EU došlo k další novelizaci trestního zákona.²⁵ Jeho pojetí je značně širší než pojetí předchozí úpravy. Vedle obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku postihuje také obchodování s cílem užití lidí k otroctví, nevolnictví či nuceným pracím.²⁶ Spolu se změnou ustanovení trestního zákona se samozřejmě také měnila právní kvalifikace těchto trestných činů v praxi. Pokud jde například o dobrovolné sjednávání dospělých žen k prostituci, před novelizací č. 537/2004 Sb. bylo třeba tento trestný čin posoudit jako obchod se ženami podle §264 trestního zákona. Po novelizaci však v tomto případě dochází ke změně právní kvalifikace na kuplířství podle §204, neboť nová definice obchodování s lidmi u dospělých dobrovolné jednání za obchod s lidmi nepovažuje.²⁷

²² IOM Mezinárodní organizace pro migraci, *Pilotní výzkum prostředí obchodu s lidmi na území České republiky* (2004-2005)

²³ Ministerstvo vnitra České republiky, viz: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=9462

²⁴ Hýbnerová, S., *Smluvní úprava OSN k potírání obchodu se ženami a dětmi za účelem sexuálního vykořisťování*, in: Právní následky mezinárodně protiprávního chování, Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007, s. 218

²⁵ § 246 byl zrušen a nahrazen skutkovou podstatou trestného činu obchodování s lidmi v § 232a.

²⁶ V. Nečada, *Obchodování s lidmi*, Trestní právo 1/2005, s. 10

²⁷ Viz. např.: L. Myslíková, A. Vavřda, *Obchodování s lidmi nebo kuplířství?*, Kriminalistický sborník, 1/2006, s. 20-22

Trestní zákon dále upravuje trestný čin únosu (§216) a obchodování s dětmi (§216a), i přesto je však dosavadní trestní úprava nedostatečná. Zákon například vůbec neobsahuje trestný čin nucené práce.²⁸

Dosavadní rozsah ochrany v §232a nepokrývá obchodování s lidmi za účelem veškerých forem zneužívání, které jsou uvedeny v Palermském protokolu. Podle návrhu rekodifikace trestního zákona, která se v současné době připravuje, má v § 146 nového zákona dojít k nové formulaci trestného činu obchodování s lidmi.²⁹ Nová skutková podstata se vztahuje i na vnitrostátní obchodování s lidmi, poskytuje zvláštní ochranu dětem a detailněji hovoří o konkrétních projevech obchodu s lidmi. Zařazením trestného činu obchodování s lidmi do nového trestního zákoníku plní Česká republika mezinárodní závazek vyplývající z Mezinárodní úmluvy o otroctví (č. 165/1930 Sb.) i některých dalších úmluv.³⁰ Nová skutková podstata však nereaguje na Úmluvu Rady Evropy proti obchodu s lidskými bytostmi, která nebyla Českou republikou ještě ani podepsána.

Přetrvávajícím problémem je přístup obětí k sociálním službám. Sociální zabezpečení je v České republice poskytováno pouze českým občanům, nebo osobám s trvalým pobytem na našem území.³¹

La Strada, nezisková organizace zabývající se obchodem s lidmi, ve svých doporučeních z roku 2005 mimo jiné hovoří o vytvoření jednotných vnitřních organizačních předpisů pro identifikaci obchodovaných osob mezi nelegálními migranty a pro zacházení s obchodovanými osobami ze strany orgánů činných v trestním řízení. K dalším doporučením patří požadavek zajištění bezpečnosti obchodovaných osob, zajištění přístupu obchodovaných osob k státním fondům pro pomoc obětem trestné činnosti či umožnění okamžitého zabavení majetku pachatelů a jeho využití k odškodnění obchodovaných osob. La Strada vedle toho také doporučuje zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Podle existující legislativy je totiž za tuto trestnou činnost není možné postihovat.³² Z hlediska účinného boje proti obchodu s lidmi se jako velmi problematická jeví také nedostatečná možnost legalizace pobytu obchodovaných osob na území České republiky.

Jak již bylo řečeno, trestní právo může účinně potírat zločinnost v oblasti obchodování s lidmi. Pro účinnou ochranu obětí je však třeba jít dál. Některé evropské státy přijaly

²⁸ La Strada, <http://www.strada.cz>

²⁹ M. Cejp, Z. Karabec, M. Scheinost, *Obchodování s lidmi – naléhavý celosvětový problém*, Kriminallistika 3/2006, s. 162

³⁰ Jako např. o odstranění otroctví, obchodu s otroky a institucí a praktik podobných otroctví (nebyla publikována ve Sbírce zákonů), jakož i z mezinárodních dokumentů o lidských právech (srov. čl. 4 Všeobecné deklarace lidských práv, čl. 8 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech – č. 120/1976 Sb. a čl. 4 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod – č. 209/1992 Sb.).

³¹ La Strada Česká republika, o. p. s., *Trafficking in Human Beings in Central Europe*, 2005, s. 39

³² La Strada Česká republika, o. p. s., *Doporučení vládě České republiky týkající se problematiky obchodování s lidmi z pohledu nevládní neziskové organizace*, in: *Obchod s lidmi, informační materiál* (nejen) pro profesionály/ky, 2005

samostatné zákony k potírání obchodu s lidmi, které se zabývají i specifickou úpravou ochrany lidských práv obětí. Pro ilustraci uvádím příklad Itálie a Belgie.

Jeden z nejlepších zákonů k potírání obchodu s lidmi byl přijat v Itálii v roce 1997. Článek 18 Zákona o přistěhovalectví (286/1998) přiznává na šest měsíců povolení k pobytu těm cizím státním příslušníkům, kteří byli v zemi vykořisťováni. Toto povolení může být navíc obnoveno. Držitelům povolení pak umožňuje přístup k různým sociálním službám a k zaměstnání.

V Belgii byl v roce 1995 přijat Zákon o potlačení obchodu s lidmi a dětské pornografie. Belgická vláda zřídila v souladu s tímto zákonem tři centra, která vedle přístřeší poskytují právní, administrativní, sociální a zdravotní péči obětem obchodování s lidmi. Ti, kteří jsou zde registrováni, mají právo na pětadvacetidenní „období klidu“, během něhož se mohou rozhodnout, zda zločin ohlásí, nebo zda se vrátí do své země původu. Pokud se oběť rozhodne vznést obvinění, získá tříměsíční pobyt v zemi a dočasné pracovní povolení, které může být prodlouženo na šest i více měsíců, pokud soudní řízení stále trvá.

Podobná opatření by bylo dobré zavést i v české legislativě. Podle La Strady³³ je nutné pobyt obchodovaných osob na území České republiky legalizovat. Pobyt obchodovaných osob na území ČR by neměl být vázán na spolupráci obchodované osoby s orgány činnými v trestním řízení, jak je tomu v současnosti. Podmínování legalizace pobytu spoluprací s orgány činnými v trestním řízení v praxi mnohdy znamená pouze pozastavení vyhoštění, které vyplývá ze zájmu státu na trestním stíhání pachatelů. Po skončení řízení stát vrací obchodovanou osobu do země původu bez ohledu na nebezpečí, které jí v důsledku poskytnutí svědectví hrozí. Jde tedy v zásadě jen o využití osoby ze strany státu, ne však již o pomoc oběti obchodování s lidmi.

Z těchto i mnoha dalších důvodů by bylo prospěšné v České republice přijmout zvláštní zákon o obchodování s lidmi. Přijetí zvláštního zákona například podle vzoru některých evropských zemí by umožnilo přistupovat k této problematice komplexně. Existence takového zákona by rovněž přispěla k plošnému zjednodušení a zefektivnění práce profesionálů.³⁴ Proti obchodu s lidmi se totiž nedá bojovat jinak, než že se k němu bude přistupovat v širším kontextu a bude se brát zřetel na všechny jeho aspekty.

Pokud chce Česká republika obhájit své místo mezi zeměmi chránícími lidská práva a opravdu účinně proti obchodování s lidmi bojovat, je zapotřebí, aby co nejdříve ratifikovala Palermský protokol a podepsala a ratifikovala Evropskou úmluvu proti obchodu s lidskými bytostmi, která se vypořádává s regionálními specifiky obchodu s lidmi. V souladu s tím bude následně třeba upravit i národní legislativu ČR a také upravit nedostatečnou implementaci mezinárodněprávních instrumentů do českého právního řádu.

³³ La Strada Česká republika, o. p. s., 2005, *op. cit.*

³⁴ La Strada Česká republika, o. p. s., 2005, *op. cit.*

Karolína Linhartová absolvovala Právnickou fakultu UK. Dlouhodobě se zabývá problematikou lidských práv a obchodování s lidmi z mezinárodněprávního hlediska, její diplomová práce na toto téma vychází mimo jiné z výzkumu obchodu s lidmi v oblasti jihovýchodní Asie. V současné době je doktorandkou na Právnické fakultě UK a pracuje v Multikulturním centru Praha jako koordinátorka projektu „Czech Made?“.

Článek vznikl v rámci projektu "Zvyšování povědomí o rozvojové problematice v regionech" za podpory Evropské komise.

Reference:

M. Cejp, Z. Karabec, M. Scheinost, *Obchodování s lidmi – naléhavý celosvětový problém*, Kriminalistika 3/2006

A. Gallagher, *Trafficking, Smuggling, and Human Rights: Tricks and Treaties*, Forced Migration Review, 2002

S. Hýbnerová, *Smluvní úprava OSN k potírání obchodu se ženami a dětmi za účelem sexuálního vykořisťování*, in: Právní následky mezinárodně protiprávního chování, Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007

K. E. Hyland, *The Impact of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children*, Human Rights Brief, 2001

IOM Mezinárodní organizace pro migraci, *Pilotní výzkum prostředí obchodu s lidmi na území České republiky* (2004-2005)

La Strada Česká republika, o. p. s., *Trafficking in Human Beings in Central Europe*, 2005

La Strada Česká republika, o. p. s., *Doporučení vládě České republiky týkající se problematiky obchodování s lidmi z pohledu nevládní neziskové organizace*, in: Obchod s lidmi, informační materiál (nejen) pro profesionály/ky, 2005

L. Myslíková, A. Vavrda, *Obchodování s lidmi nebo kuplířství?*, Kriminalistický sborník, 1/2006

V. Nečada, *Obchodování s lidmi*, Trestní právo 1/2005

OBSE, *Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe*, 2005

OHCHR, *Trafficking in people: the human rights dimension*, in: P. Williams, D. Vlassis (eds.), *Combating transnational crime: concepts, activities, responses*, London 2001

L. Pomodoro, *Trafficking and sexual exploitation of women and children*, in P. Williams, D. Vlassis (eds.), *Combating transnational crime: concepts, activities, responses*, London 2001

L.G. Potts, *Global Trafficking in Human Beings: Assessing the Success of the UN Protocol to Prevent Trafficking in Persons*, *George Washington International Law Review*, 2003

S. Scarpa, *Universalism and regionalism: The synergy to fight against trafficking in human beings*, *Human Rights Law Review*, Special Issue Spring 2004

P. Šturma, J. Nováková, V. Bílková, *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*, C.H. Beck, Praha 2003

UNICEF, *Trafficking in Human Beings, Especially Women and Children, in Africa*, UNICEF Innocenti Insight, 2003

A. Zalewski, *Migrants for sale: the international failure to address contemporary human trafficking*, *Suffolk Transnational Law Review* 2005